

Тетяна Серета,

мол. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

БІБЛІОТЕКА ЯК ЦЕНТР СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ

У статті йдеться про роль соціокультурної діяльності бібліотек у житті суспільства на поч. ХХІ ст. Розвиваючись, трансформуючись і адаптуючись, бібліотека залишається культурно-цивілізаційним феноменом з функціями суспільного інституту, що володіє універсальною компетенцією, яка містить всі досягнення культури та цивілізації.

Розглянуто діяльність бібліотек як сучасного центру соціокультурних комунікацій, виділено напрямки і підходи в зазначеній сфері. Подано детальний аналіз висвітлення цієї проблеми різними фахівцями. Автор розглядає бібліотеку як соціальний інститут, що виконує важливі функції у сучасному житті, активно використовуючи нові сучасні технології.

Ключові слова: культура, соціокультурна діяльність, соціокультурні комунікації, технічні засоби, популяризація бібліотечних фондів.

З початку виникнення соціальних інститутів бібліотеки виконували функції комунікації, які продовжують залишатися актуальними і сьогодні. Бібліотека має свою аудиторію, яку становлять представники усіх соціальних груп і категорій суспільства, незалежно від вікових, національних і соціальних ознак, релігійних і політичних поглядів.

Основою діяльності будь-якої бібліотеки є її документний фонд (друковані, електронні, мультимедійні, віртуальні ресурси), соціально-інформаційна значимість яких відповідає потребам суспільства. Засобами і каналами підтримки комунікаційного середовища бібліотеки є відповідні технології і процеси, матеріально-технічний і кадровий ресурси. Варіативність каналів передання інформації уможливорюється завдяки комунікативності бібліотеки як відкритої системи, що розвивається і формується відповідно до інтересів і прагнень суспільства, на чому наголошують бібліотекознавці.

В українській науці проблеми діяльності бібліотек, що близькі до зазначеного нами напрямку, досліджують автори: О. Матвійчук, Л. Віжічаніна,

С. Кравченко та ін. Натомість окреслена тема потребує подальшого вивчення.

Метою статті є проведення аналізу діяльності бібліотек як сучасного центру соціокультурних комунікацій, виділення напрямів і підходів у зазначеній сфері.

З ХХІ ст. соціокультурна діяльність бібліотек розглядається як важливий чинник реалізації політики у сфері культури, засіб адаптації людей до навколишнього середовища та комунікації, регуляції та трансляції національної і загальнолюдської культури в її різноманітних проявах. У сучасних умовах бібліотеки виконують загальну соціально-культурну діяльність у суспільстві, що спонукає їх переглянути стереотипи і по-новому будувати соціокультурну роботу. Саме тому вітчизняні й зарубіжні бібліотекознавці називають бібліотеку найважливішим соціально-культурним центром, інститутом, що викликано певними закономірностями розвитку суспільства [3].

Завдяки активній діяльності бібліотечних лідерів в Україні сформовано системно-структурну модель сучасної бібліотеки, яка дає змогу постійно її вдосконалювати й видозмінювати. Завдяки плідній праці бібліотечних фахівців традиційна бібліотечна установа перетворилася з книгозбірні на комплексний бібліотечно-інформаційний, науково-дослідний і культурно-просвітницький центр. До того ж можна впевнено стверджувати, що інститут бібліотечного лідерства стає ще однією комунікаційною ланкою між бібліотекою та суспільством, яка, у свою чергу, забезпечує своєчасну адаптацію бібліотечної сфери до нових умов і суспільних вимог.

Спираючись на формулу *культурна діяльність = творча діяльність + комунікативна діяльність*, стане можливим формування нових тенденцій та перспектив розвитку бібліотечної справи, розв'язання актуальних проблем соціокультурної діяльності, створення позитивного іміджу сучасної бібліотеки. Загалом відбувається вихід за межі «чистої» бібліотечної діяльності. Сучасна публічна бібліотека як соціокультурний центр – це інтегративні форми роботи, використання варіативних моделей бібліотечного обслуговування дозвіллевих чи наукових потреб користувачів, що сприяє задоволенню культурних та освітніх потреб, самореалізації, самоосвіті, самовдосконаленню в будь-який час.

Бібліотека як соціальний інститут виконує низку інших, не менш важливих функцій: функцію пам'яті (збереження знання, бути джерелом інтелектуальних ресурсів суспільства, забезпечуючи їх організацію та доступ користувачів до знань); інформаційну (надання зручного доступу до інформаційних потоків і задоволення запитів користувачів

у різних видах інформації); освітню (систематизація знань, котрі набуває людина та які формують її світогляд); рекреаційну (задоволення естетичних потреб); соціалізації (формування самою людиною певної системи знань, суспільних норм, культурних цінностей, що дозволяє їй почуватися рівноправним членом суспільства); комунікативну (бібліотека як центр міжособистісного для обміну корисною інформацією) тощо [2].

Форми роботи з користувачами бібліотеки різноманітні: виставки (книг, картин), тематичні зустрічі (з нагоди річниці чи знайомство з визначними особистостями), спільна діяльність з музеями, архівами, видавництвами, посольствами тощо. Окремо варто наголосити на необхідності роботи з громадськістю та рекламування діяльності бібліотеки. Така ефективна соціокультурна діяльність можлива лише за умови цілеспрямованої роботи з формування та популяризації бібліотечних фондів.

Вся соціокультурна діяльність бібліотеки повинна врахувати ряд факторів: сучасні тенденції в освіті, культурі, мистецтві, моді, вікові та психологічні особливості читачів, гендерний підхід, досвід бібліотечних працівників. Сучасний користувач звик «бачити» навколишній світ як мозаїку і, відповідно, прочитавши лише якийсь уривок із книги, взявши участь у тому чи іншому заході, може сприйняти ідею автора. Найпопулярнішими за формою проведення заходами на сучасному етапі є ті, що проходять з використанням технічних засобів: телебачення, відео-, аудіо-, комп'ютерної техніки.

Бібліотечні фахівці в збірнику «Соціокультурна діяльність: Публічні бібліотеки» здійснили історичний аналіз розвитку бібліотек як соціокультурних центрів, акцентували увагу на організації культурно-масової роботи бібліотек, презентували технології проведення масової роботи в бібліотеках, а також надали практичні поради щодо проведення масових заходів [18].

Пошук нових форм та методів соціокультурної діяльності бібліотеки сприяє активному поширенню досвіду реорганізації бібліотек з конкретним читацьким призначенням, диференціацією напрямів. Саме масові заходи, присвячені актуальній темі, привертають населення до бібліотеки. І так формується статус бібліотеки як центру інформаційного, культурного та соціального. Розвиваючись, трансформуючись і адаптуючись, бібліотека залишається культурно-цивілізаційним феноменом з функціями суспільного інституту, що володіє універсальною компетенцією, яка містить всі досягнення культури та цивілізації.

За визначенням дослідниці О. Матвійчук, «соціокультурна діяльність бібліотек – це цілеспрямована і спеціально організована книгозбірнею

як соціальним інститутом система дій і заходів, метою яких є сприяння вдосконаленню інтелектуального, матеріального та естетично-духовного стану суспільства шляхом доведення до свідомості різних соціальних груп громадян, конкретних користувачів наукових знань, емпіричних фактів, естетичних і морально-етичних цінностей, акумульованих у бібліотечних документних зібраннях на різних носіях, організації різних виставок, творчих зустрічей із письменниками, митцями, політиками та ін.» [13]. Зауважено також, що соціокультурна діяльність бібліотек – це продуманий процес, у якому людина привносить до загальнокультурних надбань людства компонент соціокультурної системи українського суспільства.

Зі свого боку Г. Паршукова відносить бібліотеку до соціально-культурного та виховного інститутів, головна мета яких полягає в створенні, розвитку, зміцненні культури для соціалізації молоді та передачі їй накопичених культурних цінностей всього суспільства [17].

Соціокультурна діяльність бібліотек передбачає поєднання двох підходів – технічного, при якому бібліотека розглядається як «механізм» внутрішнього функціонування систем: комплектування, оброблення, систематизації, каталогізації, видачі і культурно-філософського, де бібліотека є культурним середовищем спілкування бібліотекаря та користувача, а також інформаційне середовище, у якому концентруються знання конкретної історичної епохи [13]. Соціокультурна діяльність публічної бібліотеки є багатогранною моделлю, що відображає культурне дозвілля користувачів у різних вимірах: світ цінностей (аксіологічний підхід), світ різноманітних захоплень користувачів (особистісно-орієнтований підхід), світ розвитку творчого потенціалу особистості (креативний підхід), світ розваг (гедоністичний підхід) [16, с. 4].

Дозвіллева діяльність бібліотек відрізняється поліфонізмом функцій, пов'язаних із формуванням, задоволенням, розвитком та піднесенням різних культурних потреб людини (в пізнанні, спілкуванні, відпочинку, творчості, гри тощо), які сприяють розвитку особистості користувача бібліотеки в просторі дозвілля.

На думку М. Аріарського, соціокультурна діяльність – це обумовлена морально-інтелектуальними мотивами суспільно важлива діяльність щодо створення, освоєння, збереження, поширення та подальшого розвитку цінностей культури [14, с. 251].

Сьогодні існує таке загальноприйняте розуміння соціокультурної діяльності як діяльність соціальних суб'єктів щодо створення, збереження, поширення, використання культурних цінностей [3]. Треба зазначити, що серед соціально-економічних, техногенних, геополітичних, еколо-

гічних та інших проблем сучасного суспільства особливе місце посідають процеси трансформації загальнолюдських цінностей і ціннісних орієнтацій, у яких важливу роль відіграє бібліотека. У бібліотечному діяльній середовищі комунікація існує як поліфункціональний процес та універсальний фактор, де одну з ключових функцій виконує бібліотекар. Незважаючи на деякі песимістичні прогнози щодо безперспективності бібліотечної професії за умов розвитку інформаційного суспільства, час і практика довели, що бібліотекарі цілком здатні не лише органічно долучитися до соціокомунікаційних процесів, а й виконувати місію організаторів і виконавців масово-комунікаційних процесів.

Розвиток і вдосконалення інформаційно-аналітичної діяльності можливі лише за умови підвищення комунікативної культури учасників процесу управління інформацією та комунікацією. Хоча при моделюванні інформаційно-комунікативного простору важлива не тільки компетентність, яка виступає як узагальнена характеристика рівня та якості комунікативних знань і вмій, що включають пошук, сприйняття, оцінку, перетворення, зберігання та передачу інформації і повинна базуватися на медіа-освіті і медіа-грамотності, але й інтелектуалізація та гуманізація глобального інформаційно-комунікативного простору.

Таким чином, зміни характеру роботи, важливість і зростання інтелектуального капіталу зумовлюють динаміку професійного середовища бібліотечних працівників, оскільки їхній рівень має піднятися до світових стандартів з урахуванням можливостей безперервних комбінацій у різноманітних робочих ситуаціях. Вирішення когнітивних завдань дозволить бібліотеці набути більшої конкурентоспроможності на ринку інформаційних продуктів і послуг, сприяти якісним трансформаціям як бібліотечно-інформаційного сервісу, так і бібліотечної діяльності в цілому.

На думку Г. Олзоєвої, місія сучасної бібліотеки полягає в реалізації культурно-дозвілєвої діяльності [16]. Дискусії про те, яким саме соціальним інститутом є бібліотека – інформаційним чи культурним – втрачають сенс, тому що бібліотека включена в різні підсистеми суспільства, безпосередньо пов'язана із забезпеченням інтересів соціальної спільності загалом, її необхідно розглядати як інтегративний соціальний інститут, що містить інформаційні, культурні та інші компоненти. Цілеспрямована, структурована, осмислена активність бібліотек пов'язана з формуванням, задоволенням життєво-насушних духовних потреб користувачів із метою всебічного і гармонійного розвитку особистості в просторі дозвілля. Дослідження закономірностей розвитку бібліотек як соціокультурних центрів в Україні потребує чіткого визна-

чення та аналізу термінів «культурно-дозвіллева діяльність», «масова робота», «бібліотечні заходи».

Сьогодні в діяльності бібліотек України нараховується понад 200 форм організації культурного дозвілля, серед них значна частина – це масові виховні заходи.

Сучасна бібліотека – це інформаційний автоматизований центр, що обслуговує користувачів як у локальному, так і у віддаленому режимі й надає їм широкий комплекс послуг, це електронна бібліотека – тематично орієнтована чи структурована іншим чином система доступу до віддалених чи локальних електронних ресурсів, що здатна обслуговувати користувачів [13]. Протягом останніх років збільшилася кількість досліджень, як на теоретичному, так і на практичному рівнях, які мають на меті виокремлення власне соціокультурної діяльності бібліотек як центру роботи з книгою та інформацією, центру спілкування і дозвілля, центру розвитку інтелектуального та творчого потенціалу користувачів. Як соціально-культурний центр бібліотека відіграє суттєву роль у розвитку суспільства, обслуговує усі категорії читачів, розповсюджує правові знання. Роль бібліотек як соціально-культурних центрів постійно зростає у сфері освіти, культури.

Таким чином, бібліотеки є поліфункціональними закладами, їх повноцінний розвиток як соціокультурного феномену визначається багатством напрямів діяльності. Прогнозуючи майбутнє бібліотеки, передбачаємо її розвиток як соціокультурного, дозвіллевого центру, що організовує неформальне спілкування користувачів, зустрічі з цікавими людьми, інформує користувачів про літературно-художні новинки, публіцистику, в процесі бібліотечного обслуговування формує в користувачів уявлення про бібліотеку як соціокультурний центр. Досліджуючи закономірності розвитку бібліотек як соціокультурних центрів на сучасному етапі, важливо враховувати результати соціологічних досліджень, які проводять установи різних систем і відомств. Саме це і має стати перспективними напрямками подальших досліджень соціокультурного напрямку діяльності бібліотек. Розвиваючись, трансформуючись і адаптуючись, бібліотека залишається культурно-цивілізаційним феноменом з функціями суспільного інституту, що володіє універсальною компетенцією, яка містить всі досягнення культури та цивілізації.

Список використаних джерел

1. Бібліотека вищого навчального закладу – ресурсний, інформаційно-аналітичний центр в епоху електронних комунікацій : матеріали регіон. наук.-практ. конф. / [уклад. : В. М. Белінська, Н. В. Мороз]. – Чернігів : Наук. б-ка ЧДІЕУ, 2013. – 52 с.
2. Соціокультурна діяльність бібліотек [Електронний ресурс]. Українська бібліотечна енциклопедія. – Режим доступу: <http://ube.nplu.org/article/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA>. – Назва з екрана.
3. Віжічаніна Л. Соціокультурна діяльність сучасних бібліотек (на прикладі Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Гончара) [Електронний ресурс] / Л. Віжічаніна. – Режим доступу: <http://biblio.lib.kherson.ua/sotsiokulturna-diyalnist-suchasnih.htm>. – Назва з екрана.
4. Бібліотека як центр спілкування: метод.-бібліогр. матеріали ОУНБ ім. В. Г. Короленка ; підгот. О. Рижієва ; відп. за вип. О. Сльоза. – Чернігів, 2011. – 55 с.
5. Арнольдов А. И. Культурная политика: реалии и тенденции / Арнольдов А. И. – М., 2002. – 64 с.
6. Бібліотека – юнацтву: впровадження інновацій. З досвіду використання інтерактивних форм у роботі з юнацтвом бібліотеки-філії № 5 Смілянської МЦБС / І. А. Огус. – Черкаси, 2006. – 28 с.
7. Гусева Л. Н. Концепции деятельности библиотек / Л. Н. Гусева // Науч. и техн. б-ки. – 1997. – № 10. – С. 3–15.
8. Дудченко С. В. Библиотека – форпост культуры XXI века [Электронный ресурс] / С. В. Дудченко // Культура народов Причерноморья. – Симферополь : Межвузовский центр «Крым». – 2002. – № 36. – С. 219–221. – Режим доступа: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/115030/02-Dudchenko.pdf?sequence=1>. – Загл. с екрана.
9. Про діяльність публічних бібліотек м. Києва за 2006 р.: Публічна бібліотека ім. Лесі Українки. – Київ, 2007. – 22 с.
10. Соціокультурна діяльність: Публічні бібліотеки: Національна парламентська бібліотека / [уклад. : С. Кравченко, І. Цуріна]. – Київ, 2005. – 67 с.
11. Матвійчук О. Є. Закономірності розвитку бібліотек як соціокультурних центрів в Україні [Електронний ресурс] / О. Є. Матвійчук. – Режим доступу:

<http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/283-zakonomirnosti-rozvitku-bibliotek-jak-sotsiokulturnih-tsentriv-v-ukrayini.html>. – Назва з екрана.

12. *Ариарский М. А.* Прикладная культурология [Электронный ресурс] / М. А. Ариарский. – СПб., 2001. – Режим доступа: <https://studfiles.net/preview/1611283/>. – Загл. с экрана.

13. *Олзоева Г. К.* Массовая работа библиотек / Г. К. Олзоева. – Сер. Библиотекарь и время. XXI век; вып. 43. – М. : Либерей-Бибинформ, 2006. – 120 с.

14. *Паршукова Г. Б.* Власть над культурным пространством / Г. Б. Паршукова // Библ. дело. – 2009. – № 7. – С. 16–20. – Режим доступа: <http://www.bibliograf.ru/issues/2009/4/123/0/895/>. – Загл. с экрана.

15. Соціокультурна діяльність: Публічні бібліотеки: Національна парламентська бібліотека / [уклад. : С. Кравченко, І. Цуріна]. – Київ, 2005. – 67 с.

References

1. Biblioteka vyshchoho navchalnogo zakladu – resursnyi, informatiino-analitychnyit sentr v epokhu elektronnykh komunikatsii [A library of higher educational establishment is a resource, research and information center in the epoch of electronic communications]. *Materialy rehionalnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (2013) – Materials of Regional Research Andpractice Conference (2013)*. Chernihiv : Naukova biblioteka ChDIEU [in Ukrainian].

2. Sotsiokulturna diialnist bibliotek [Sociocultural activity of libraries]. *Ukrainska bibliotekna entsyklopediia – Ukrainian Library Encyclopaedia*. Retrieved from <http://ube.nplu.org/article/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA> [in Ukrainian].

3. Vizhichanina, L. Sotsiokulturna diialnist suchasnykh bibliotek [Sociocultural activity of modern libraries]. *Khersonska oblasna universalna naukova biblioteka im. O. Honchara – Kherson Regional Universal Scientific Library the name of Olesia Honchara*. Retrieved from <http://biblio.lib.kherson.ua/sotsiokulturna-diyalnist-suchasnih.htm> [in Ukrainian].

4. Biblioteka yak tsentr spilkuвання [Library as center of communication]. – *Chernihivska oblasna universalna naukova biblioteka imeni*

V. H. Korolenka – *Chernihiv Regional Universal Scientific Library of the name of V. G. Korolenko*. Chernihiv, 2011. p. 55 [in Ukrainian].

5. Arnoldov, A. Y. (2002). *Kulturnaia polytyka: realyy y tendentsyy* [Cultural politics: realities and tendencies]. Moscow [in Russian].

6. Biblioteka – yunatstvu: vprovadzhennia innovatsii. Z dosvidu vykorystannia interaktyvnykh form v roboti z yunatstvom biblioteky-filii no. 5 Smilianskoi MTsBS [Library – to youth: introduction of innovations. From experience of the use of interactive forms in-process with youth of library-branch no. 5 Smila library system]. – Cherkasy, 2006 [in Ukrainian].

7. Huseva, L. N. (1997). *Kontseptsyy deiatelnosti byblyotek* [Conceptions of activity of libraries] *Nauchnye i tekhnicheskie biblioteki – Scientific and Technical Libraries*, no. 10, pp. 3–15 [in Russian].

8. Dudchenko, S. V. (2002). *Byblyoteka – forpost kul'tury XXI veka* [A library is an outpost of culture of the XXI century]. *Kultura narodov Prycherno-moria – Culture of People of Black Sea Region*, no. 36, pp. 219–221. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/115030/02-Dudchenko.pdf?sequence=1> [in Russian].

9. *Pro diialnist publichnykh bibliotek m. Kyieva za 2006 r.* [About activity of public libraries of Kyiv after 2006 p]. (2007). *Publichna biblioteka im. Lesi Ukrainky – A Public Library is the name of Lesia Ukrainian*. p. 22. Kyiv [in Ukrainian].

10. *Sotsiokulturna diialnist: Publichni biblioteky: Natsionalna parlamentska biblioteka* [Sociocultural activity: the Public libraries: the National parliamentary library]. (2005). p. 67. Kyiv [in Ukrainian].

11. Matviichyk, O. Ye. *Zakonomirnosti rozvytku bibliotek yak sotsiokulturnoho tsestriv v Ukraini* [Conformity to law of development of libraries associocultural centers in Ukraine]. Retrieved from <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/283-zakonomirnosti-rozvitku-bibliotek-jak-sotsiokulturnih-tsestriv-v-ukrayini.html> [in Ukrainian].

12. Aryarskyi, M. A. (2001). *Prykladnaia kulturolohiya* [Applied Cultural Studies]. Retrieved from <https://studfiles.net/preview/1611283/>. Sankt-Peterburh [in Russian].

13. Olzoeva, H. K. (2006). *Massovaia rabota byblyotek* [Mass work of libraries]. *Seriia: Bibliotekar i vremja. XXI vek – Series :Librarian and time. XXI century*, issue 43, p.120. Moscow : Lybereia-Bybynform [in Russian].

14. Parshukova, H. B. (2009). *Vlast nad kulturnym prostranstvom* [Lordship over cultural space] *Byblyotechnoe delo – Library Business*, no. 7,

pp. 16–20. Retrieved from <http://www.bibliograf.ru/issues/2009/4/123/0/895/> [in Russian].

15. Sotsiokulturna diialnist: Publichni biblioteky: Natsionalna parlamentska biblioteka [Sociocultural activity: the Public libraries: the National parliamentary library]. Kyiv, 2005 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.07.2019.

Tetiana Sereda,

Junior Researcher,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1597-5284>

Library as a Center for Social Cultural Communications

The article deals with the role of sociocultural activity of libraries in society at the beginning of the 21 st century. As it evolves, transforms, and adapts, the library remains a cultural-civilization phenomenon with the functions of a public institute with universal competence that includes all the achievements of culture and civilization.

The activity of libraries as a modern center of socio-cultural communications is considered, directions and approaches in the mentioned field are highlighted. A detailed analysis of the coverage of this problem by various experts is given. The author considers library as a social institution that fulfills important functions in modern life, actively using new modern technologies.

The forms of work which library practice with users are diverse: an exhibition (books, paintings), thematic meetings (on the occasion of an anniversary or a meeting with prominent personalities), joint activities with museums, archives, publishers, embassies, etc. Today, in the activities of Ukrainian libraries, there are more than 200 forms of organizing cultural activities, among them mass educational events are significant part. All library socio-cultural activities should take into account a number of factors: current trends in education, culture, art, fashion, age and psychological characteristics of readers, gender approach, and the experience of library staff.

Keywords: culture, sociocultural activities, sociocultural societies, technical means, popularization of biblical funds.